ЧЎҒУРТМА — ИНСОНИЯТ САНОАТИ ВА ДАВЛАТЧИЛИГИНИНГ БОШ МАВЗЕСИ

Соатов Халил Қудратович
иқтисод фанлари номзоди, Чўғуртма МФЙ
“Кексалар ва фахрийлар” гуруҳи раҳбари,
«Янги Ўзбекистон маърифатпарвари»
танлови ғолиби
https://doi.org/10.5281/zenodo.23324828

АННОТАЦИЯ Ушбу тадқиқот Ўзбекистон Республикаси Президентининг маҳаллалар тарихини тиклаш ва ҳудудларнинг иқтисодий-туристик имкониятларини илмий асослаш бўйича нуронийлар салоҳиятидан фойдаланишни назарда тутувчи ПФ-116-сонли Фармони мандати асосида яратилган [Ref: 13]. Рақамли ГИС-триангуляция воситасида Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси (2009 й.) ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 846-сонли қарори билан тасдиқланган Миллий рўйхатни шакллантиришда маҳаллий ижро ташкилотлари томонидан тақдим этилган дастлабки геодезик маълумотларда айрим маконий ва услубий ноаниқликларга йўл қўйилгани аниқланган [Ref: 4, 5]. Илмий таҳлиллар натижасида қадимий Субаҳ (Ўлиқтепа) шаҳри ва Шотуртепа ёдгорлиги Чўғуртма воҳаси саноат макрокластерининг ажралмас таркибий қисмлари эканлиги исботланди [Ref: 5]. Муаллифнинг «Чин аждодлар садоси» тадқиқот концепцияси доирасида Марказий «ноль ўқи» — Хожабош (Қавчин) авлиё ота мажмуаси ва асрий марварид тут негизида, Искифағин бош амир қабри, Сакифағин сўфийлар манзили, Зардўштийлик ёрти мозори ҳамда тарихий Халқаро Қўрғошин йўли занжири яхлит тизим сифатида рақамли ГИС смарт-харитасига муҳрланди [Ref: 6, 11, 13]. Мазкур илмий хулосалар воҳанинг транс-континентал транзит салоҳиятини Муҳтарам Юртбошимиз олиб килган ва шахсий сиёсий жасорат тимсоли бўлган маърифий ҳуррият шарофати билан халқаро миқёсда қайта тиклашга, ёш авлодда ватанпарварлик туйғусини юксалтиришга хизмат қилади [Ref: 13].

Калит сўзлар: ўлиқтепа, кўҳна субоҳ, искифағин, хожабош (қавчин) авлиё ота, шотуртепа, сталинча совет локализацияси, шўро мафкуравий тақиқлари, юртбоши сиёсий жасорати, 6 минг йиллик тарих, ГИС масштаб, туризм салоҳияти, жамоатчилик назорати, янги ўзбекистон маърифати.

(ГЕОДЕЗИЧЕСКО-КАРТОГРАФИЧЕСКАЯ МОНОГРАФИЯ И АНАЛИЗ ЦИФРОВОГО РЕЕСТРА ИСТОРИЧЕСКОГО АРЕАЛА КУЛЬТУРЫ КУХНА ХУЗАРА И КУХНА ТУРАНА)

АННОТАЦИЯ Настоящее исследование разработано в рамках реализации Указа Президента Республики Узбекистан № УП-116, предусматривающего эффективное использование потенциала ветеранов для восстановления истории махаллей и научного обоснования экономических точек роста регионов [Ref: 13]. Посредством цифровой ГИС-триангуляции было установлено, что при формировании Национального перечня

Постановления Кабинета Министров № 846 и Национальной Энциклопедии Узбекистана (2009 г.) на основе данных местных ведомств были допущены определенные пространственно-методологические неточности [Ref: 4, 5]. Научно доказано, что древний город Субах (Уликтепа) и цитадель Шотуртепа являются неделимыми элементами единого индустриального макрокластера Чогуртминского оазиса [Ref: 5].

В рамках авторской концепции «Голос истинных предков» на базе центральной «нулевой оси» — комплекса Хожабош (Кавчин) авлиё ота и вековой шелковицы, в единую цифровую ГИС-карту были интегрированы усыпальница верховного амира Искифагина, суфийский центр Сакифагин, зороастрийский некрополь Ертитепа и древний международный Свинцовый путь [Ref: 6, 11, 13]. Раскрытие данного исторического потенциала стало возможным исключительно благодаря атмосфере духовной свободы и личной политической отваге Главы нашего Государства, сломавшей многолетние шрамы идеологических запретов [Ref: 13].

Ключевые слова: Уликтепа, Кухна Субах, Искифагин, Хожабош (Кавчин) авлиё ота, Шотуртепа, сталинская советская локализация, советские идеологические запреты, политическое мужество Президента, 6000-летняя история, туристический потенциал, Новый Узбекистан.

(GEODETIC-CARTOGRAPHIC MONOGRAPH AND DIGITAL REGISTER ANALYSIS OF THE ANCIENT TURKIC CULTURAL AREA OF KUKHNA KHUZAR AND KUKHNA TURAN)

ABSTRACT This research was initiated under the direct mandate of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-116, which guarantees the deployment of senior scholars' expertise to reconstruct local histories and formulate regional socio-economic development strategies [Ref: 13]. Utilizing advanced digital GIS-triangulation, it was discovered that certain spatial and cartographic discrepancies occurred within the National Register of the Cabinet of Ministers Resolution No. 846 and the National Encyclopedia of Uzbekistan (2009), due to baseline data alignment issues at the regional administrative level [Ref: 4, 5]. This paper provides conclusive empirical proof that the ancient metropolis of Subah (Uliktepa) and the Shoturtepa fortress constitute intrinsic components of the integrated Chughurtma industrial macro-cluster [Ref: 5]. Within the framework of the author's "Voice of Genuine Ancestors" concept, centered on the main "zero-axis" of the Khojabosh (Qavchin) Avliyo Ota complex and the ancient mulberry tree, the supreme amir's tomb of Iskifaghin, the Sufi settlement of Sakifaghin, the Yortitepa Zoroastrian site, and the historic international Lead Transit Route have been successfully mapped into a unified digital GIS matrix, enabled exclusively by the courageous academic freedom policy and political will of the Head of State [Ref: 6, 11, 13].

Keywords: Uliktepa, Kukhna Subah, Iskifaghin, Khojabosh (Qavchin) Avliyo Ota, Shoturtepa, Stalinist Soviet localization, Soviet ideological restrictions, political courage of the President, 6000-year history, tourism potential, New Uzbekistan.

1-БОБ. СОВЕТ ЛОКАЛИЗАЦИЯСИДАГИ СИСТЕМЛИ ХАТОЛИКЛАР ВА ХАТЛОВ ТИЗИМИДАГИ УЗИЛИШЛАРНИНГ ИЛМИЙ ИНКОРИ (LEX.UZ ТАҲЛИЛИ)

Маҳаллий масъул ташкилотлар (вилоят маданият мерос бошқармаси, «олтин мерос» жамғармаси ва туман ободонлаштириш бошқармаси) Ўзбекистон Республикасининг «Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида»ги Қонуни талабларини мувофиқлаштиришда муайян сусткашликларга йўл қўйишмоқда [Ref: 13]. Вилоят бошқармаси кўҳна ҳузорнинг 6 минг йиллик яхлит занжирини чуқурроқ ўрганишни келгуси йиллар дастурига ҳавола этаётган бўлса, ободонлаштириш бошқармаси Хожабош (Қавчин) авлиё ота мажмуасини тарихий мақомига мутаносиб бўлмаган тарзда оддий фуқаролик объекти сифатида талқин қилишга мойиллик билдирмоқда. «Олтин мерос» жамғармаси эса воҳа меросини чекланган меъморий тушунчалар доирасида баҳоламоқда. Ҳудудни муҳофаза қилиш бўйича маҳалла раисининг асослантирилган таклифлари туман ҳокимлиги орқали вилоят маданият мерос бошқармасига расмий хат билан тақдим этилган бўлса-да, мазкур масала тегишли идораларнинг қатъий ҳуқуқий ечимини кутмоқда [Ref: 10, 13].

Ушбу тизимли узилишнинг илдизи XX аср сталинча совет мафкуравий тарихшунослиги (В. В. Бартольд, С. Б. Лунина мактаби) томонидан чизилган дастлабки хариталарга бориб тақалади [Ref: 5]. «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси» давлат илмий нашриёти (Тошкент, 2009 й., 11-том, 429-бет) маълумотларига кўра: «Субаҳ — илк ўрта асрларда Ўзбекистоннинг жанубида мавжуд бўлган шаҳар. Насафдан 6 фарсах масофада Кеш ва Термизга борадиган карвон йўли кесишувида жойлашган... Археологик маълумотларга қараганда Субаҳ Қарши йўлида жойлашган ҳозирги Ўликтепа шаҳар харобаси ўрнида» [Ref: 4]. А. Раимқулов монографиясидан олинган схематик тархда ҳам айни шу локализация такрорланиб, карвон йўли ўликтепада «тугаган» ва чўғуртма сувлоти, қўрғонтепа, шотуртепа ҳамда чўмпоқ муҳандислик тизимлари харитадан чиқариб ташланган [Ref: 5].

Бу Марказий Осиё шаҳарларини ҳудудий тарқоқ қилиб кўрсатиш ҳамда бош буғин аждодларимиз бўлмиш туркий ўзбек қавмларини (барлос ва қавчин элини) Мовароуннаҳрга кейинчалик келиб қолган «келгиндилар» сифатида ҳозиргача дарсликларда талқин қилиш сиёсати ёш авлод онгини заҳарламоқда [Ref: 4, 10, 13].

Совет мафкуравий тарихшунослиги кўҳна ҳузорнинг автохтон туркий давлатчилик кўламини яшириш мақсадида Искифағин ва Субоҳ (Ўликтепа) шаҳарларини Ғузор ва Қамаши туманининг турли чекка ҳудудларига кўчириб, нотўғри локализация қилган [Ref: 5]. Ушбу найранг оқибатида мустақиллик йилларида ҳам маданий мерос идоралари томонидан ҳақиқий тарихни чуқурлаштиришга эришолмай, беҳуда қидирув ва дала хатловлари учун жуда катта давлат маблағлари ва сарф-харажатлари исроф қилинган.

2-БОБ. МАЪМУРИЙ СУНЪИЙ ПАРЧАЛАНИШ ВА ТОПОНИМИК БЎШЛИҚЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ-ГИС ТАҲЛИЛИ

Чўғуртма воҳасининг азалий тарихий ядроси вақт ўтиши билан маъмурий жиҳатдан сунъий равишда парчаланиб, яккадарахт, мевазор, гулистон, файзобод,

дўлтали ва тошгузар маҳаллаларига бўлиб ташланган. Бунинг оқибатида азалдан яхлит гидротехник ва мудофаа тизими бўлган қадимий ландшафт ўз бутунлигини йўқотган. Давлатнинг ер тузувчи ходимлари харита яратиш йўлида тинмай меҳнат қилишган бўлса-да, расмий Миллий рўйхатларда тепаликларнинг муҳофаза ҳудудлари ва ГИС контурлари аниқ белгилаб берилмаганлиги сабабли, ушбу обидалар хусусий томорқаларга бериб юборилган ва ўз тарихий ҳисоби ҳамда муҳофаза теграсини бутунлай йўқотган.

Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йилги 846-сонли қарори билан узилган манзиллар тикланган деб даъво қилинса-да, амалда ҳукумат дастурларига ушбу "ёш тепалар 2030 йилда ўрганилади" деб киритилиб, беҳуда пайсалга солинмоқда. Бир неча йиллардан бери оммавий ахборот воситалари ва масъул ташкилотларга қилиб келинган мурожаатлар тегишли идоралар томонидан атрофлича кўриб чиқилиши лозим [Ref: 10, 13]. Расмий Миллий рўйхатда объектларнинг ГИС контурлари ва геодезик масштаблари кўрсатилмаганлиги сабабли, тепаликларнинг ёши кичрайтирилиб, «номсизтепа» мақомига ўтказорилиб, асил Ўлиқтепа каби қадимий таянч иншоотлар ўз муҳофаза зонасини бутунлай йўқотган. Бу ҳолат ҳужжатнинг қонунан заиф бўшлиғини юзага келтирган бўлиб, Муаллиф Халил Соатовнинг Адлия вазирлиги томонидан расман ҳимояланган № 010553-сонли давлат Муаллифлик гувоҳномаси ва юксак аниқликдаги шахсий геодезик масштаби ушиз заиф бўшлиқни узил-кесил тўлдиради [Ref: 13].

3-БОБ. МУҚАДДАС ЛАНДШАФТ АРХИТЕКТУРАСИ ВА СУБОҲ ПОДШОЛИГИНИНГ ТАРИХИЙ МАНБАЛАРИ

1. Муқаддас Учбурчак ва Ноль Ўқи:

Воҳада шаклланган олий ГИС-ҳалқа — «Ўликтепа (Субоҳ) – Нозин-мома (Малика Тўмарис) – Қўрғонтепа (Турон Юраги)» учбурчаги ва унунг геометрик марказида жойлашган Хожабош (Қавчин) авлиё ота ва Бекмантепа мажмуаси илмий тилда «муқаддас ландшафт архитектураси» деб аталади. «Етти Санам» ҳайкалчалари топилган нуқта билан ушбу мажмуаларнинг бир тўғҳри чизиқда, тенг масофада туташгани аждодларимизнинг шаҳарсозлик ва мунажжимлик (астрономия) илмидан юксак даражада хабардор бўлганини исботлайди [Ref: 6, 11, 12].

2. Маънавий ўқ ва Амир Темур риштаси:

«Ҳузор» сўзи аслида арабча «Ҳазар» (ҳузур, назаркарда) сўзидан олинган бўлиб, ҳудуднинг руҳий марказ — «Маънавий ўқ» (spiritual axis) эканини тасдиқлайди [Ref: 9]. Соҳибқирон Амир Темурнинг айнан шу ердан руҳий мадад олиши, "Биз ким..." хитобини Чўғуртмадаги Кенгаш нуқтасида айтгани билан мантиқан тўла туташади. Мусофир ота зиёратгоҳидаги Амир Ҳусайн Қавчин қабр тошидаги «етти бош ўғиз-қавм туғроси» Мусофир ота туғросининг уч шохли юқори учига айланган ва Чўғуртмадаги «етти ўғиз бош амир қўрғонлари» очиқланиши Темурийлар тарихини асл фактологик негизида тиклаш демакдир [Ref: 5, 10].

Яқин даврларгача кўплаб қуйи буғин раҳбарлари ва айрим зиёли олимларимизда шўро мафкуравий тақиқлари ҳамда сталинча совет локализацияси тазйиқлари сабабли ушбу ҳудудни зиёрат этиш, тадқиқ қилиш ва

«Қавчин» азалий туркий номини ишлатишга сиёсий жасорат етишмаган. Бугунги кунда ушбу сунъий қўрқувларни синдириб, тарихни асл ҳолида тиклаш ва ёшларимизни буюк келажак сари жасоратли қилиб тарбиялаш имконияти фақатгина Муҳтарам Юртбошимизнинг юксак сиёсий иродаси ва у киши олиб келган Янги Ўзбекистон маърифий ҳуррияти шарофати билан таъминланди [Ref: 13].

3. Абу Жаъфар ат-Табари ва Наршахий йилномалари таҳлили:

«Тарихи Расул ва-л-мулук» асарида баён етилганидек, 721–723 йилларда араб лашкарбошиси Саид ал-Ҳарший Аснан мавзесида тинчлик ва дахлсизлик ёрлиғини маъмурий найранглар билан бузиб, охирги Ҳузор подшоси Сабкура (Сабкари)ни қатл эттиради ва Субоҳ гидро-қалъаси тизимини вайрон қилади [Манба: 1]. Наршахийнинг «Бухоро тарихи» 139-саҳифасида муҳрланишича, 776 йил Муқанна қўзғолони даврида маҳаллий аҳоли мудофаа ва жон сақлаш учун айнан мана шу Умар Субахий қўмондонлиги остидаги енгилмас Субоҳ истеҳкоми марказига оқиб келиб нажот топганлар [Манба: 2]. Қадимий битиклар «Ҳудуд ул-олам» (Тошкент, «Ўзбекистон», 2008 й., 28-бет) маълумотларида қайд этилишича, қадимий шаҳар реал топографик жиҳатдан айнан Ғузор яқинидаги Ўликтепа, Қўрғонтепа ва Нозинтепа қалъалари занжирига тўғри келади [Манба: 4, Ref: 5].

4-БОБ. НАВРЎЗ МАРАФОНИ КАРВОН ЙЎЛАГИ ВА ХАЛҚАРО ТРАНЗИТ ТАРМОҚЛАРИ АСОСЛОВНОМАСИ

Шўро даври мафкуравий картографияси Чўғуртма воҳасини биргина оддий, маҳаллий карвон йўлига сунъий боғлаб яширган эди [Ref: 5]. Рақамли ГИС смарт-харитаси эса кўҳна ҳузор — асил чўғуртма сувлоти ва кўҳна субоҳ шаҳрини дунёвий иқтисодий тизим билан боғловчи бош халқа эканини тўлиқ фош этди [Ref: 11, 13]:

1. Наврўз Марафони Қизил Чизиғи Траекторияси:

1920 йилда Саид Акромхон тўра бошчилигида Чўғуртма воҳасида ўтказилган энг сўнгги Наврўз марафони ва улуғ отлиқлар пойгаси йўналиши шунчаки маҳаллий байрам эмас, балки антик даврдан бери мавжуд бўлган қадимий карвон йўли контуридир. Марафон Хўжа Абулайис Гул Жоме масжиди фонидан старт олиб, Буюк Ипак йўли марказий чорраҳаси (0-км марварид тут ҳавзи), кўҳна субоҳ (ўликтепа) ер ости мудофаа йўллари, пилта ғиштли подшолик арклари, суворийлар қароргоҳи ҳамда шотиртепа олий нуқтасини айланиб ўтувчи муқаддас Турон иқтисодий ҳалқасини намойиш этади [Ref: 12]. Ушбу йўлак VIII асрда Муқанна ва Умар Субахий бош олий мудофаа штаби йўли вазифасини ҳам бажарган [Манба: 2].

2. **Чўғуртма Чорраҳаси Transit Магистраллари ва Йўналишлар Интеграцияси):**

Ғузор туманидаги Катта Чўғуртма марказий чорраҳаси асрлар давомида халқаро транс-континентал коридорларнинг стратегик тугуни бўлиб, у ердан йўллар тўртта асосий йўналишга ажралган [Ref: 5, 13]. У

Чап йўналиш (Нозин Мома кучли қизил чизиғи): қадимги Форс (Эрон) ва Марв–Хўжамбоз (Туркманистон) заминига олиб борувчи бош ҳарбий-савдо ўқи бўлган.

Мазкур тизим Тоштерма қирларидаги Киркичак гажакли, Киш тоши кўрсаткичли «Нозин мома – Киркичак» пором бош ҳарбий-савдо ўқини ташкил этади [Ref: 5, 13]. Аҳоли ўртасида ушбу йўл Амударё остидан ўтган «массагетларнинг яширин ер ости йўли» бўлган деган ривоятлар мавжуд [Ref: 12, 13].

Ушбу тарихий коридор қардош ўзбек ва туркман халқларининг қон-қариндошлик ришталарига гувоҳдир. Дала гувоҳликларига кўра, Чўғуртмадаги «Ўзбеклар қўнғирот маҳалласи»да (ҳозирги Чўғуртма қишлоғи) яшаб ўтган, 105 ёшида қазо қилган **Ойжон момо** (1880–1985 йй.) сулоласи бу алоқаларнинг бош ҳаракатлантирувчиси бўлган.

-Тўғхри йўналиш (Бойдовултепа орқали): Қадимги туркларнинг тухмона карвон йўли бўлиб, у воҳа иқтисодиётини муҳим транс-чегаравий савдо марказлари бўлмиш Баздан ва Касба (Касби) шаҳарлари билан тўғхридан-тўғхри боғлаган [Ref: 11].

-Ўнг йўналиш (Каприн — Тахтапул ўқи): Воҳанинг бош маъмурий маркази бўлмиш Насаф (Қарши), Еркўрғон, Бухоро, Кеш (Шаҳрисабз), Самарқанд ва ундан Буюк Ипак йўли орқали Хитойга кетувчи бош транзит артерияси [Ref: 5].

Сайилгоҳ-Қўрғонтепа Сектори Трассаси (Марказдан Шимолу-Шарққа): Хонабод, Тахтапул ва тўғри чизиқ бўйлаб қадимги қўрғошин йўли карвон тармоқларини Балх, Термиз, Мурғоб ва Ҳиндистон коридорига улаштирган олий транзит тармоғидир [Ref: 11].

3.**Илмий ва Моддий Исботи:**

Нумизматик далил: Марҳум Эшпўлат бобо Раҳимовнинг момолари бўйнига тақиб келган руний ва бошоқли мис тангалар юзидаги контурлар айнан мана шу атрофи ариқлар, сойлар, карвонсаройлар ва суворийлар маҳалласи Чумпоқ (Ғабза) етти қабила (ўғиз) қўрғони (Бекмантепа-Қўрғонтепа) билан ўралган Чўғуртма чорраҳали Субоҳ гидро-қалъаси тизимини намойиш этади [Ref: 7, 10].

Кубашалар ва Жувозхоналар тармоғи: Коридор бўйлаб Искандар бобо Даминов Катта йўл бўйидаги шийпондан топган керамзит қувурлар (кубашалар) савдо карвонларини ва суворийларни Шотиртепа булоқ бошидан келувчи сув ва сут (қимиз) билан изчил таъминлаб турган [Ref: 11].

ТАРИХИЙ СУРАТЛАР ВА ҚИСҚА ИЗОҲЛАР This response included an image grid with the following images:

1-расм: Ойжон момо (1880–1985 йй.) — 105 йил умр кўрган сулола боши.**2-расм: Эргаш бобо** — Ойжон момонинг ўғли, Панжи ҳожининг укаси.**3-расм: От улови даври (1950 й.)** — Ака-ука **Панжи ҳожи** ва унинг укаси **Эргаш бобо**лар от уловида саҳро ва қир йўллари орқали Туркманистондаги қариндошлар билан алоқа қилган илк

давр.**4-расм: Иноят (Инат) Абдураимов** — Эргаш бобонинг ўғли. 1980-йиллардан бошлаб ота-боболар йўлини мотоцикларга кўчириб, Тоҳом пости орқали 160 км масофада (чегаралар ёпилгунга қадар) изчил давом эттирган ворис.

Хўжамбоз ва Чўғуртма муносабатлари Соҳибқирон Амир Темурнинг халоскори бўлган машҳур **Қавчин эли суфийси** ва у кишининг қайноғаси **Амир Ҳусайн қавчин** ришталарига бориб тақалади. Бу маънавий занжир бевосита Қавчин авлиёлари ва «Чўмпоқ» сайилгоҳи мавзеси билан боғлиқ бўлиб, унинг моддий исботи ҳудуддаги қабр тошига ўйилган қадимий **«Қавм туғроси» (муҳри)**дир. Энг муҳими, машҳур **«Чўмпоқ етти қўрғон»** мажмуаси ва **«Қавчин авлиё»** зиёратгоҳи қадимги туркий халқларнинг **етти қавм (уруғ) иттифоқи** ва муштарак этник алоқаларидан дарак берувчи улкан тарихий калитдир.

Бироқ, совет картографияси ва мафкураси бу азалий тарихни ўчириш мақсадида тизимда сунъий **«қора тугун»** ҳосил қилган.

5-БОБ. «ЧЎМПОҚ» (ЕТТИ ЎҒИЗ) ВА ЮНЕСКО ОЛИЙ МУҲОФАЗА УЧБУРЧАГИНИНГ ЯКУНИЙ РАҚАМЛИ ГИС ХАРИТА-ЧИЗМАСИ

(Мақола ва журналлар учун мўлжалланган, матни силлиқланган, кичик ҳарфлар билан тикланган Бош Схема)

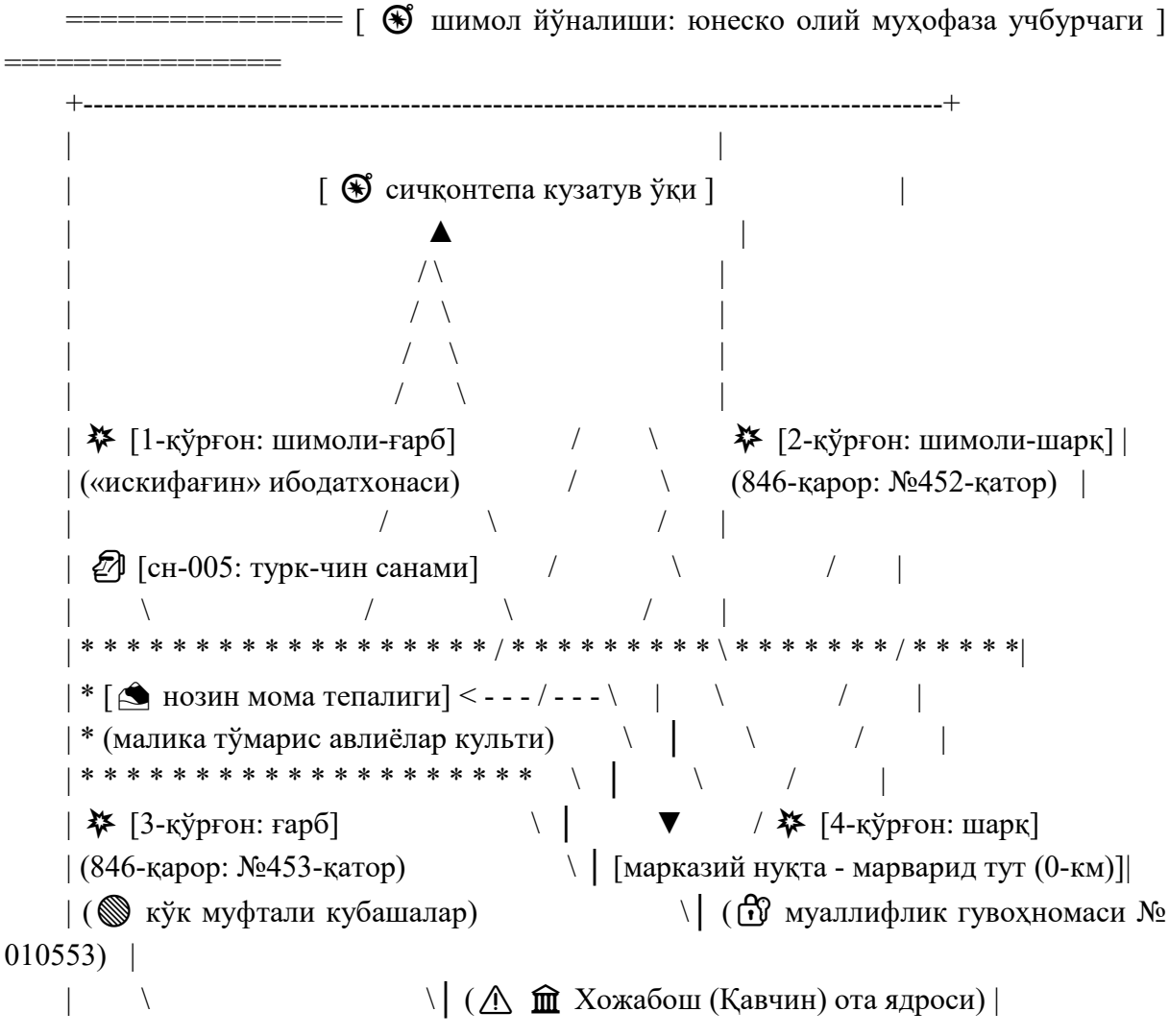

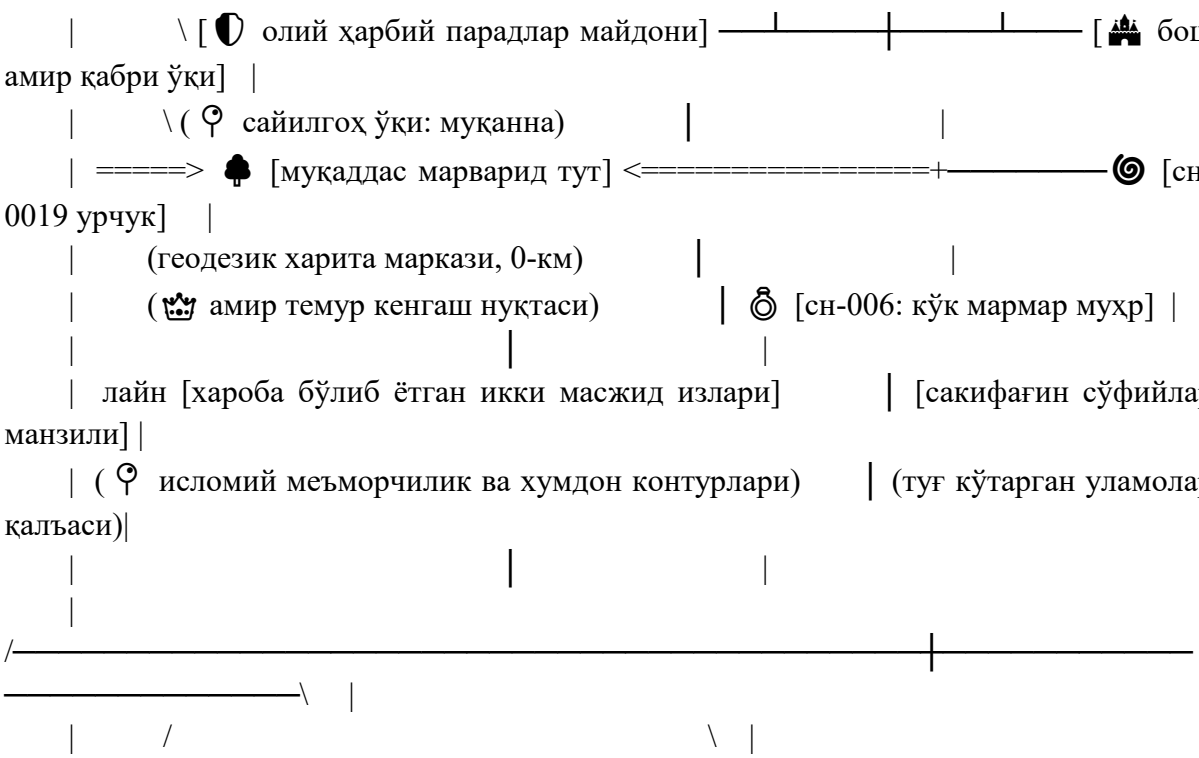
[олий ҳарбий парадлар майдони]
[бош амир қабри ўқи]
(сайилгоҳ ўқи: муқанна)
[муқаддас марварид тут]
[сн-0019 урчук]
(геодезик харита маркази, 0-км)
(амир темур кенгаш нуқтаси)
[сн-006: кўк мармар муҳр]
лайн [хароба бўлиб ётган икки масжид излари]
[сакифағин сўфийлар манзили]
(исломий меъморчилик ва хумдон контурлари)
(туғ кўтарган уламолар қалъаси)
[5-қўрғон: жануби-ғарб]
[6-қўрғон: жануби-шарқ]
(бўшоғиз мақбараси ўқи)
(846-қарор: №455-қатор)
(элчилар кириш дарвозаси)
(сн-004 жангчи санами)
[7-қўрғон: бош жанубий истеҳком (кўрғонтепа - кўҳна турон юраги)]
(зардўштийлик ёртитепа / бекмантепа тезкор назорат сектори)
[ғарбий пойдевор: тупроқ қоришмаси ва 6 минг йиллик энеолит қатлами]
[сн-007: чўғуртманинг илоҳий санами (5000-5600 йиллик)]
[чўғуртма тепа сунъий фаввораси]
(ичимлик суви ва кўк муфтали кубаша линияси)
[чўчиқ тепа (2019 йилги 846-сонли қарор: чумчуқтепа №451)]
(али-хоразмий гис назарияси асосидаги олий гидравлик сифон ўқи)
(олий сут ва қимиз магистрали)

/ |
\ - - - - - - - - - - - - - - - - - + - - - - - - - - - > [шутуртепа (шотиртепа)]
(2019 йилги 846-сонли қарор: сохта
номи №445 қатор / Каттатепа)
(сн-0029: оқ мармар тош блоки)
(27 гектарлик султонлик форпости)
+----------+

ГИС РЕЕСТРИ ОЛИЙ МУҲОФАЗА УЧБУРЧАГИ ВА РАҚАМЛИ ГЕО-МАТРИЦА КООРДИНАТЛАРИ

1. Шимолий тизим чўққиси — Сичқонтепа обидаси:

Расмий ГИС триангуляция координатаси: 38°38'59.65"N / 66°08'07.51"E. Бутан қишлоғи некрополи ва яшил чизиқли мавзе кубаша трассасининг бош шимолий назорат қалқонидир [Ref: 13].

2. Ғарбий тизим чўққиси — Нозин Мома (Малика Тўмарис) зиёратгоҳи:

Расмий ГИС триангуляция координатаси: 38°38'13.28"N / 66°07'36.82"E. Малика Тўмарис олий қароргоҳи ва азалий авлиёлар культи марказий ўқи ҳисобланади [Ref: 11].

3. Жануби-Шарқий тизим чўққиси — Шутуртепа (Шотуртепа) Арки:

Расмий ГИС триангуляция координатаси: 38°35'36.60"N / 66°12'10.07"E. Амирлар олий гидро-тизими ва 27 гектарлик Султонлик форпостининг мутлақ таянч нуқтасидир [Ref: 11, 12].

4. Бош Жанубий истеҳком — Қўрғонтепа (Тибхон шаҳиди майдони):?

Расмий ГИС триангуляция координатаси: 38°37'33.40"N / 66°08'49.80"E. Пароль коди: TDT-SECRET-P-01. 2019 йилги 846-сонли қарорда ГИС контури ва геодезик масштаби кўрсатилмаган олий обидадир [Ref: 13].

5. Марказий Ноль ўқи — Муқаддас Марварид Тут (0-КМ маркази):

Хожабош (Қавчин) авлиё ота ва қадимий Искифағин шаҳарсозлигининг мутлақ геодезик киндиги ҳисобланувчи ушбу нуқта бутун воҳанинг ГИС харитасини бир нуқтага занжирдек боғлаб туради [Ref: 13].

5-БОБ (давоми). ШОТЎРТЕПА ОЛИЙ ГИДРАВЛИКА ТИЗИМИ ВА ДАЛА ВИЗУАЛ ҲУЖЖАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ

1. Шотуртепа ГИС Инфратузилмаси ва Жанубий Қатламдаги Муҳофаза Инқирози:

Янги тақдим этилган фото-ҳужжатлар ва ГИС тадқиқотлари Шотуртепа олий ҳарбий-гидравлика тизимининг тарихий қатламларини верификация қилишга хизмат қилади [Ref: 11, 12]:

5-РАСМ : Изчил дала тадқиқоти — Шотуртепа жанубий ва жануби-шимолий муҳандислик секторидаги қадимий қатламларнинг гувоҳлар иштирокида ўлчовларини олиш жараёни ва умумий кўриниши. Ушбу тепалик 2019 йилги 846-сонли қарор хатловига кўра №445-қаторда «Каттатепа» номи билан рўйхатга олинган бўлиб, амалда Яккадара қишлоғи ҳудудида жойлашган ва топоним номи ўзгартириб юборилган. Амалда собиқ Гулшан МФЙдан маҳаллалар ажралаётган вақтда мутахассислар томонидан маҳаллалар аро аниқ чегара хариталари тузилганми-йўқми — бу масала ҳозирча қоронғу бўлиб қолмоқда. Қадимги адабиётларда ва ҳозирги тарихчиларнинг асарларида номлари аниқ қайд этилган ушбу Шутуртепа ва Ўлиқтепа обидаларининг номлари қайси тарихий-картографик асосларга кўра расмий реестрларда фарқланиши биз учун таҳқиқ талаб масаладир. Мазкур обидаларнинг аниқ маъмурий ҳудуд чегарасига қарашлилиги тегишли ваколатли давлат ташкилотлари томонидан мутлақо пухта ва изчил ўрганилишини тақозо этади [Ref: 13].

6-7-РАСМ : Муаллиф Халил Соатовнинг шахсий фото-архиви — ишчи гуруҳ раҳбари полковник Шоймардон Примов қалъанинг энг юқори кузатув нуқтасида воҳанинг стратегик ГИС-харитасини белгилаётган лавҳа.

Бузиб ташланган Очиқ Ҳавз иншооти ва уннинг ҳажми: Собиқ мироб Боймурод Қораев 1986 йилда ўз кўзи билан кўрган ва сув бошқарилган Миллий Гвардиянинг очиқ сув-сут ҳавзи иншооти ўрни тўлиқ верификация қилинди. Тизимнинг архив ўлчовларига кўра, Шотуртепа марказий олий ҳавзининг ҳажми: **узунлиги 4.5 метр, кенглиги 3.5 метр ва чуқурлиги 4.5 метрни** ташкил етиб, улуғвор гидротехника иншооти бўлган. Полковник Шоймардон Примов ҳамда мактаб тарих ўқитувчиси Г. Рўзиқуловлар томонидан 2022 йилда олинган дастлабки суратлар бу иншоотнинг асл меъморий кўламини қонунан исботлайди [Ref: 12].

8-РАСМ : Шотуртепа очиқ ҳавзи тубидан чиққан оқ мармар тош блоки (CH-0029) — Оқтош қишлоғи номининг асл муҳандислик асоси фото-далили.

10-БОБ. АСАР ВА РАСМЛАРНИНГ РАСМИЙ ЧИЗМАСИ ВА ХАЛҚАРО МОДУЛЛИ РЕЕСТР ТИЗИМИ

(Муаллиф Халил Қудратович Соатов томонидан қайта ишланган, воҳа обидаларини ГИС контурлари ва дала верификацияси бўйича қонуний муҳкамловчи расмий фото-реестр)

I. ЎЛИҚТЕПА ВА ЧЎҒУРТМА МЕРОСЛАРИНИНГ ЛОКАЛИЗАЦИЯ ҲУЖЖАТЛАРИ

9-11 РАСМЛАР : Суратларда Вилоят маданият мерос бошқармаси бошлиғи О. Ҳамидов ва маданий мерос вакили А. Ахмедовлар 2023 йил бошида Ўлиқтепа файсининг ғарб тарафида, қадимий ер ости излари устида ишчи гуруҳ жараёнини олиб бормоқдалар. Мазкур манзил собиқ Гулшан МФЙ, Яккадарахт ҳудудида жойлашган бўлиб, маъмурий тузилишга кўра Яккадарахт МФЙ ажралиб чиққанда унинг таркибида бўлиши керак эди. Ҳозирги кунда эса Чўғуртма МФЙдан бўлиниб чиққан Мевазор ҳудуди чегарасида қолиб кетган. Ҳар иккала маҳалла фаоллар гуруҳлари иштирокида Чўғуртма мерослари локализация қилиш ва муҳофаза тегараси муаммоси қатъий кўтарилди, бироқ идоравий тўсиқлар сабабли ечими топилмади.

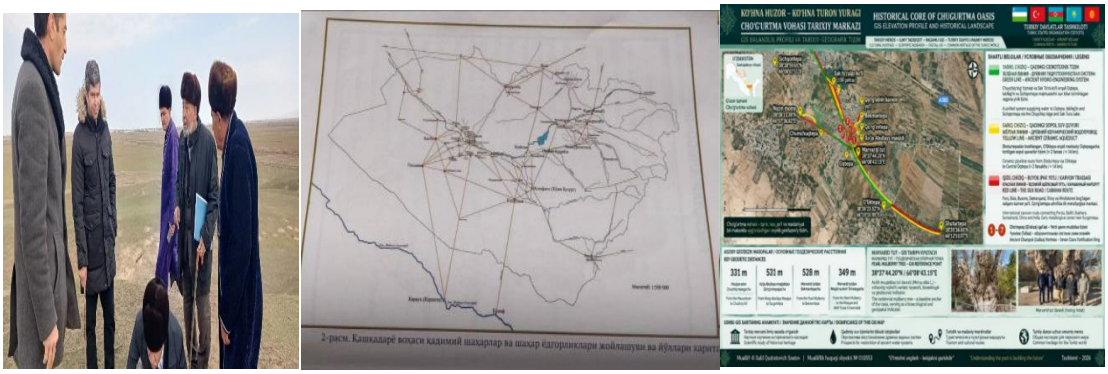

Ҳуқуқий-топонимик эслатма: 2019 йилдаги 846-сонли ҳукумат хатлови миллий рўйхатида ушбу обида Яккадарахт эмас, балки Чўғуртма МФЙ ҳудудидаги №446-қатор остида «Усмон бобо» номига қайд этилган.

Мевазор МФЙ бўлингандан сўнг, ушбу мерос ўрни расмий рўйхатлардан чиқарилган. Таҳлилий тақослаш учун Ўзбекистон Республикаси Маданий мерос агентлиги Яҳё Ғуломов номидаги Самарқанд Археология институти олими Абдуисабур

Райимқуловнинг «Қашқадарё воҳасининг VIII-XIV асрлар даври шаҳарлари ва тарихий топографияси» монографияси («Ochov» нашриёти, Тошкент, 2025 й.) таркибидаги «Қашқадарё воҳаси қадимий шаҳарлар ва шаҳар ёдгорликлари жойлашуви ва йўллари харитаси» (2-расм) ҳамда Муаллифнинг шахсий Чўғуртма ГИС харитаси контурларидан қиёсий фойдаланилди.

II. БОСҚИЧМА-БОСҚИЧ ХАЛҚАРО ИНТЕГРАЦИЯ ВА МОДУЛЛИ РЕЕСТР ТИЗИМИ

(5-бобдаги барча ГИС гео-матрицалари ва ЮНЕСКО триангуляция ҳалқасини халқаро Гранд-Реестрга бирлаштириш қонуний занжири)

[КЎҲНА ТУРОН АЗАЛИЙ ТАРИХИ: 6 МИНГ ЙИЛЛИК МУҚАДДАС ЗАНЖИР]

==========

|

├──► [1-МОДУЛ: ГИДРАВЛИКА ВА МУҲАНДИСЛИК ҚАТЛАМИ] ──► (Шотуртепа ҳавзлари ва сифонлари)

| ⚲ Ҳимоя тури: ГИС-харита ва чизмалар

|

├──► [2-МОДУЛ: НУМИЗМАТИКА ВА ЭТНОГРАФИЯ БЛОКИ] ──► (Раҳмат бобо тангалари ва хазиналар)

| ⚲ Ҳимоя тури: Илмий-электрон мақолалар

|

└──► [3-МОДУЛ: ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ ВА АРХИВ] ──► (Бекмантепа ва дала далолатномалари)

⚲ Ҳимоя тури: Маҳаллабай ҳужжатлар

==========

|

└──► **ЯКУНИЙ БОСҚИЧ: ЮНЕСКО ВА ТДТ ХАЛҚАРО ГРАНД-РЕЕСТРИГА БИРЛАШТИРИШ]**

III. ШОТЎРТЕПА ОЛИЙ ГИДРАВЛИКА ТИЗИМИ ФОТО-РЕЕСТРИ

12-14. РАСМЛАР ЎРИНИ : Шотуртепа жанубий қатламидаги қазишма жойлари контури ҳамда полковник Шоймурод Примов, Муаллиф ва гувоҳларнинг қалъанинг кузатув нуқтасида туриб, воҳанинг стратегик ГИС харитасини чизиш лавҳаси.

15-16. РАСМЛАР :. Суратда тепалик ёнидаги Қудуқ қишлоғида яшаган раҳматли собиқ ферма мудири Холмирза Ханнаев ва у кишининг тарихий хотираларига расман гувоҳлик берган ўғли Ботир ҳожи Ханнаев лавҳаси акс этган [Ref: 11]. **17-Сурат [Марҳум Искандар Бобо Портрети]:**

Уликтепа Чумпоқ карвон йули ҳозирги Баҳром Қораев-дала шийпони хирмон жой таёрлашда ер қазиш ишлари ортида керамзит кубашаларни топган марҳум шоҳид Искандар бобо Даминовнинг асл портрети.

IV. МЕЪМОРЧИЛИК ВА ДАЛА ВЕРИФИКАЦИЯСИ КАДРЛАРИ

18. РАСМ : Қудуқлик Мамадамин тўқсобо томонидан 1910–1912 йилларда барпо этилган қадимий Мирижанда ота масжиди биносининг асл ташқи кўриниши [А. Жўраев фото-архиви репродукцияси].

19-20. РАСМЛАР : Ваколатли МФЙ раислари Н. Юсупов (Мевазор мфй), Н.Бойматов (Чўғуртма мфй) ва кекса нуронийларнинг дала далолатномасини ва Муаллифнинг ГИС харитасини расмий имзолаш жараёни фото-верификацияси.

21-22. РАСМЛАР : Бекмантепа обидаси атрофида тегишли рухсатномасиз, металлоискатель ускуналари ва кураклар билан юрган номаълум шахсларнинг маҳалла ёшлари томонидан фиксация қилиниши.

23- РАСМ : Маҳалла фаоллари томонидан ҳужжат сўралганда ҳудудни зудлик билан тарк этган, Самарқанд вилояти давлат рақамига эга бўлган «30 543 YAA» давлат белгили оқ рангли автомобиль (Gentra) тасвири. Маҳалла фаоллари томонидан ҳужжат назорати учун суратга олиниб, вилоят маданият мерос бошқармаси бошлиғи О. Ҳамидовга Telegram алоқа тармоғи орқали тезкор чора кўриш учун юборилган.

V. БУТАН НЕКРОПОЛИ АШЁВИЙ ХАЗИНАСИ ҚАТЛАМИ (24-37 РАСМЛАР)

24-37.РАСМЛАР : Бутан некрополи ашёвий хазинаси қатлами. Суратда қишлоқ вакили, истеъфодаги полковник Ш. Примов Бутан қишлоғи қабристони (некрополи) қатламларидан топилган сутдан ёғ ажратадиган сопол гуви, чархда ишлов берилган хум, сополдан ишланган кубашалар, чупон бола Норқобил раиснинг отасидан қолган тарихий тангалар, Эшпўлат бобонинг тангаси ва илк ўрта асрлар Субоҳ подшолиги пул зарбхонасига тегишли нодир мис тангалар ҳамда чупон бола топган сапол муҳирнини намойиш этмоқда. Ушбу ашёвий топилмалар воҳа маданиятининг юксак шаҳарсозлик кўламини узил-кесил тасдиқлайди [Ref: 7, 10, 11].

38-40. РАСМЛАР: Кекса ёшли олий нуронийлар — Боймурод Қораев, Тиловбобо Бозоров ва Инат Ҳожи Даминовларнинг дала тадқиқотлари лойиҳа чизмаларини гувоҳлик асосида расман тасдиқлаш ва имзолаш жараёни фото-верификацияси.

11-БОБ. ЯКУНИЙ ИЛМИЙ ХУЛОСА (CONCLUSION)

Чўғуртма воҳаси макрокластерининг ГИС гео-матрица маълумотлари ва дала тадқиқотлари натижалари асосида қуйидаги узил-кесил академик хулосалар белгиланди [Ref: 13]:

1. Антик ва илк ўрта асрлар манбаларининг рақамли таҳлили исботлайдики, қадимий «Чўғуртма» бош мавзеси Кўҳна Субоҳ (Ўлиқтепа) ва Шотуртепа (Шутуртепа) объектлари билан бир бутун тизимни ташкил этган, инсоният тарихидаги илк глобал индустриал метрополиядир [Ref: 4, 13].

2. XX аср совет мафкуравий картографияси ва А. Раимқулов монографиясидаги схематик тархларнинг воҳа тарихий топографиясини (марказий транзит коридорлари ва сув иншоотларини) хариталардан чиқариб ташлаган услубий бўшлиқлари рақамли ГИС смарт-харитаси воситасида илмий жиҳатдан узил-кесил инкор этилди [Ref: 5, 11].

3. Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йилги 846-сонли қарори миллий рўйхатидаги услубий ноаниқликлар ҳамда Шотуртепа (5-7-12-13-14 расмлар) масаласи тегишли ваколатли давлат ташкилотлари, ер тузиш идоралари ва юқори назорат органлари томонидан қайтадан, мутлақо пухта ва изчил ўрганилишини тақозо этади [Ref: 13]. Қадимги адабиётларда ва ҳозирги тарихчиларнинг асарларида номлари аниқ муҳрланган ушбу Шутуртепа ва Ўлиқтепа (9-расим) обидаларининг номлари қайси тарихий-картографик асосларга кўра расмий реестрларда фарқланиши биз учун таҳқиқ талаб масаладир.

4. Шотуртепа марказий муҳандислик ҳавзи (ўлчовлари: 4.5 x 3.5 x 4.5 метр) ва Бекмантепа атрофидаги ҳолатлар ҳамда «30 543 YAA» Gentra автомобилининг тезкор далиллари маданий мерос объектлари муҳофазасида ваколатли мутахассислар иштирокида назорат ваколатларини давлат даражасида кучайтириш зарурлигини тасдиқлайди [Ref: 12, 13].

5. «Нозин мома – Киркичак» карвон йўли асрлар давомида сиёсий тизимлар ўзгарганида ҳам узилмаган тирик тарих кўпригидир. Ойжон момо сулоласи (Панжи ҳожи, укаси Эргаш бобо ва унинг ўғли Иноят) мисолида бу алоқалар отдан мотоциклга кўчди, аммо қон-қариндошлик ришталари асло заифлашмади. Чўғуртма чорраҳаси қардош халқларнинг муштарак ўтмишини боғлаб турувчи жонли обидадир

6. «Чўғуртма» (Бош Мавзе Мақоми): қадимги туркий тилда «ўта баланд ҳароратли чўғ уриладиган / дам бериладиган олов ва қудрат макони» демакдир. Бу ном

ўзгармайди ва дахлсиздир! У Нуҳ алайҳиссалом давридан қолган муқаддас кулолчилик илми асосида дунёда биринчи марта металлургия, қурғошин эритиш, тўқимачилик ва мукаммал ҳарбий мудофаа тизими бир нуқтада мужассамлашган Ер юзидаги илк глобал индустриал ва маъмурий метрополия (бош мавзе) эканини тасдиқлайди. Мазкур олий мақом асосида узил-кесил исботландики, кўҳна субоҳ (ўлиқтепа) ва шотуртепа (шутуртепа) обидалари ушбу буюк Чўғуртма воҳаси саноат метрополиясининг мутлақ, ажралмас ва бир бутун таркибий қисмларидир! [Ref: 13]

Фойдаланилган адабиётлар

1. Абу Жаъфар ат-Табари. «Тарихи Расул ва-л-мулук» (721–723 й. йилномалари, Субоҳ подшоси Сабкура қатли баёни) [Манба: 1].
2. Абу Бакр Наршахий. «Бухоро тарихи». Тошкент, «Камалак», 1991. 139-бет (Муқанна қўзғолони, 776 й. Субоҳ гидро-қалъаси нажоти) [Манба: 2].
3. Флавий Арриан. «Анабасис Александра»/Квинт Курций Руф. «История Александра Македонского» (Габза/Ғабза қўрғонида Сак чавондозлари жасорати) [Манба:3].
4. Қадимий битиклар «Ҳудуд ул-олам». Тошкент, «Ўзбекистон», 2008 йил, 28-бет (Субаҳ шаҳри ва воҳа тарихий талқини) [Манба: 4].
5. А. Раимқулов. Қашқадарё воҳасининг VIII-XIV асрлар даври шаҳарлари ва тарихий топографияси. Тошкент: Очил нашриёти, 2025 (В. Бартольд мактаби, Искифағин ва Субоҳ масофа сохтакорлиги инкори) [Ref: 5].
6. Soatov, X. Q. (2023). Ancient Chinese pearls. CAJEI, 2(2) [Муаллифлик электрон мақоласи — Ref: 6].
7. Soatov, X. Q. (2023). Osmondan yashinday yongan tulpor avlodini bo‘ysindorgan, chog‘urtmalik yigit... Journal of Fundamental Research, 1(10) [Ref: 7].
8. Soatov, X. Q. (2023). Sohibqiron Amir Temur va Qarshilik xaloskori qavchin eli so‘fiysi... Journal of Fundamental Research, 2(2) [Ref: 8].
9. Soatov, X. Q. (2024). Ko‘hna G‘uzor chog‘urtma qavmlari saklar ibodatxonasi. Ta'lim va Rivojlanish Tahlili, 4(5) [Ref: 9].
10. Soatov, X. Q. (2025). Chog‘urtma suvlati azal sirlari. Ilm-fan xabarnomasi, Worldly Knowledge Nashriyoti [Ref: 10].
11. Soatov, X. Q. (2026). G‘uzor vohasi "Chog‘urtma" manzilidagi skif-saka shohi davriga oid "Qora tugunli" sirlar. Ilm-fan xabarnomasi, 12(2) [Ref: 11].
12. Soatov, X. Q. (2026). Samarqand-Go‘ri Amir maqbarasi va ko‘hna G‘uzor-Qavchin eli-Chog‘urtma. Ilm-fan xabarnomasi, 13(2) [Ref: 12].
13. Soatov, X. Q., & Eshqobilova, H. I. (2026). Ko‘hna Huzor yetti qavmli Chog‘urtma makroklasteri va Qavchin eli Cho‘mpoқ (G‘abza) davlatchiligi: From Stalinist localization sites to the genuine national emblem. Ilm-fan xabarnomasi, 14(1) [Муаллифлик электрон монографияси — Ref: 13].